

'Zoek je hart, daarin schuilt het genie'

Amélie Nothomb over affectieve kilte, haat en moederlijke jaloezie

Christel Grimbergen

Wie over het hart spreekt, heeft het vaak over de liefde. Het hart dat gebroken wordt. Ook in een roman waarin het hart centraal staat, ontkom je bijna niet aan deze symbolische betekenissen of metaforen van het hart. Zelfs niet wanneer de roman zich afspeelt in de context van de cardiologieafdeling van een ziekenhuis. Aan de hand van *Het doorboorde hart* (2018) van de Belgische auteur Amélie Nothomb wil ik uitzoeken waarom het hart als metafoor zo dominant is. Daartoe is het noodzakelijk om in te gaan op de ideeën van medici over de hartfunctie door de eeuwen heen. En hoe deze veranderingen in inzicht in de hartfunctie weer van invloed zijn geweest op de symbolische betekenis van het hart.

Veel van deze hartbeelden en -betekenissen komen terug in volksverhalen of sprookjes. Nothombs roman kan gezien worden als een moderne variant van het sprookje *Sneeuwwitje* (bekend van de versie van de gebroeders Grimm). *Het doorboorde hart* laat zien hoe het fout kan gaan in een gezin waarin de moederfiguur 'harteloos' omgaat met haar kind, en wat de consequenties daarvan zijn voor de moeder en de dochter. Het verhaal begint als volgt.

Amélie Nothomb

Onderliggende wanhoop

Diane is de oudste dochter van Marie, een vrouw die op haar negentiende onverwacht zwanger raakt van leeftijdsgenoot Olivier, haar latere echtgenoot. Ze neemt het haar dochter vanaf de conceptie kwalijk dat ze haar leven heeft verstoord. Dat gevoel neemt na de bevalling niet af. Marie keurt Diane geen blik waardig, is afgunstig wanneer anderen de schoonheid van de baby bewonderen of haar dochtertje aandacht geven. Ze is blij dat haar ouders regelmatig inspringen om op te passen. Olivier wil zijn echtgenote niet afvallen en stelt dat Marie depressief is. Daar trappen haar ouders niet in: 'Depressief, het mocht wat! Ze is ziekelijk jaloers op haar dochter. Dat is wat haar dwarszit.'

Opa probeert aan Diane uit te leggen wat er aan de hand is: 'Je moeder is niet slecht, moppie. Ze is alleen maar jaloers. Dat is ze altijd geweest. Daar kun jij niets aan doen, het is nu eenmaal zo. Jaloers, begrijp je dat?' Tot zijn verrassing antwoordt de tweejarige Diane bevestigend op zijn vraag. Als haar oma verzucht dat ze niet zeker weet of haar man er goed aan deed dit te vertellen, antwoordt Diane: 'Ik wist het al', en laat haar grootouders versteld staan van haar wijsheid.

Wanneer Dianes broertje Nicholas wordt geboren, is haar moeder blij met haar pasgeboren zootje. Ze vindt het leuk om complimenten over hem te ontvangen: het maakt haar trots. Diane is niet verbaasd, ze lijdt niet onder het verschil waarmee haar moeder met haar broertje omgaat en is dol op hem. Diane heeft een duidelijke verklaring voor het gedrag van haar moeder: een voorkeur voor jongens.

Dan wordt haar zusje Célia geboren. Diane vreest het ergste omdat Célia een meisje is, en neemt zich voor haar zusje door dik en dun te steunen. Tot Dianes verbijstering is haar moeder

echter in extase en kust Célia aan één stuk door, alsof ze haar wil opeten. Hiermee houdt Diane op kind te zijn. Ze komt tot een bittere conclusie: ‘Daar gaat mijn verklaring van hoe de wereld in elkaar zit. Ik zie nu in dat je gewoon nauwelijks van me houdt, dat je zo weinig van me houdt dat het niet eens in je opkomt om je grenzeloze liefde voor deze baby ook maar enigszins te verbergen.’

Diane doet moeite om geen haatgevoelens voor haar moeder en zusje te voelen. Dit kost haar zoveel energie dat ze haar grootouders smeekt haar in huis te nemen. En zo gebeurt het. Ze geniet van de aandacht, steun en liefde van haar grootouders en lijkt op te leven. Toch blijft er een onderliggende wanhoop, wat resulteert in een ongeluk. Bij het oversteken van de straat rijdt een vrachtwagen op Diane af en ze blijft stilstaan, zodat ze wordt aangereden. De arts van de eerste hulp vraagt haar of ze wel wil leven, of liever dood wil. Diane is verbaasd over deze vraag en denkt er de hele nacht over na:

De dokter had maar één vraag gesteld. De vraag die ze zichzelf niet had durven stellen. Door gewoon naar het korte onderhoud met haar vader te luisteren en haar te observeren had hij alles begrepen. Met die ene vraag had hij haar leven veranderd, want ze had niet alleen besloten dat ze wilde leven, maar ze had nu eindelijk ook een doel: ze wilde hetzelfde beroep uitoefenen als die man. Ze zou arts worden.

Het hart is heel anders dan andere organen

Het gesprek met de arts geeft Dianes leven een beslissende wending. Ze stelt alles in het werk om geneeskunde te studeren en kiest in de coschappenperiode voor de cardiologie, omdat ze haar docent Olivia Aubusson bewondert om haar zorgvuldigheid en ernst. Maar er is ook iets gevoelsmatig dat Diane niet goed kan verklaren: ‘Wat ze bij het luisteren naar die zo briljante uiteenzettingen voelde, kwam meer in de buurt van hartstocht’.

Olivia is gevlijd door de complimenten van haar mooie, slimme studente en Diane op haar beurt bloeit op door de positieve aandacht van haar docent. Olivia vraagt Diane naar haar motivatie voor de cardiologie. Diane aarzelt om die toe te lichten, omdat ze bang is dat Olivia haar zal bespotten: ‘Het komt door een vers van Alfred de Musset, dat grote indruk op me heeft gemaakt: “Zoek je hart, daarin schuilt het genie”.’ Olivia is

ervan onder de indruk: ‘Weet je dat hij gelijk had? Het hart is heel anders dan de andere organen! Ik kan goed begrijpen dat ze het in de oudheid beschouwden als de zetel van het denkvermogen, de ziel en dat soort dingen. Ik bestudeer het nu al meer dan twintig jaar en het wordt er alleen maar geheimzinniger en genialer op’.

Diane is vol vreugde dat haar docent haar niet gek vindt en haar in plaats daarvan bewondert om haar motivatie en haar culturele bagage. Olivia zegt veel te kunnen leren van Diane.

Zoals Olivia in bovenstaande stelde, werd het hart in onder andere het oude Egypte gezien als centrum van het denken, het geheugen en de moraal. Dit was de reden dat het hart bij mummificatie meestal in het lichaam werd gelaten of bij het lichaam werd bewaard in een pot, terwijl bijvoorbeeld de hersenen werden verwijderd. Men ging ervanuit dat het hart het geweten van de overledene vertegenwoordigde en dat het hart bij de overgang naar het dodenrijk als maatstaf van morele zuiverheid werd gewogen.

De oude Grieken hadden verschillende opvattingen over de hartfunctie. Zo dacht Aristoteles dat het hart het centrale orgaan van het leven was, de bron van lichaamswarmte die de ‘pneuma’ produceerde: de lucht die de ziel animeerde. De arts Hippocrates van Kos en zijn navolgers dachten dat alle mentale functies, inclusief intelligentie uit het hart voortkwamen. Plato vond echter dat het hart juist het orgaan van de emoties was, en dat intelligentie uit de hersenen voortkwam.

Naderhand werden de ideeën van de Grieks/Romeinse arts Claudius Galenus invloedrijk. Hij ontwikkelde de leer van de vier *humores* (lichaamssappen) van Hippocrates verder. Dat deed hij op basis van dierexperimenten. Hij stelde dat het hart samenwerkt met de lever en hersenen en dat deze organen alle drie een belangrijke functie hebben bij het in balans houden van de vier lichaamssappen. Volgens Galenus zetelen rationele gedachten in de hersenen, komen emoties uit het hart voort en is de lever verantwoordelijk voor de voeding van het lichaam en de aanmaak van bloed. Galenus dacht dat het bloed dat door het lichaam stroomt steeds opnieuw door de lever wordt aangemaakt en dat de bloedsomloop een open systeem is.

De theorie van Galenus bleef ruim 1400 jaar invloedrijk en werd in de Middeleeuwen

Claudius Galenus, wiens theorieën over het hart lang invloedrijk zijn geweest

vermengd met ideeën uit het christendom. Het hart werd vanaf die tijd steeds meer gezien als religieus en spiritueel centrum van de mens én als bron van lichaamswarmte.

In de Renaissance werd de menselijke anatomie bestudeerd aan de hand van sectie op menselijke lichamen, veelal veroordeelde criminelen. Hoogleraar chirurgie Andreas Vesalius (*De humani corporis fabrica*, 1543) wordt gezien als grondlegger van de moderne anatomie. Hij corrigeerde en vulde Galenus' anatomische kennis aan door observaties die hij tijdens secties gedetailleerd optekende. Uiteindelijk kwam de Britse arts William Harvey (*Exercitatio Anatomica de Motu Cordis et Sanguinis in Animalibus*, 1628) tot de conclusie dat de bloedsomloop een gesloten systeem is, waarbij het hart als pomp functioneert en een beperkte hoeveelheid bloed continu door het lichaam rondpompt.

Onttovering

Harveys theorie over hart en bloedsomloop werd snel geaccepteerd in de medische wetenschap. Desondanks, of misschien dankzij dit gegeven, is er sinds de Renaissance een beweging op gang gekomen om de symbolische betekenissen van het hart niet verloren te laten gaan. Marilyn Yalom,

een Amerikaanse hoogleraar Franse cultuur en letterkunde, heeft deze wending beschreven in *The Amorous Heart: An Unconventional History of Love*, een cultuurhistorische studie naar de ontwikkeling van het concept romantische liefde in de westerse cultuur.

Yalom stelt dat liefde een sociaal en cultureel geconstrueerd fenomeen is, en geen universele emotie. Ideeën over de liefde zijn onder andere gevormd en beïnvloed door religie, literatuur, filosofie, wetenschap, beeldende kunst en sociale normen. Ze laat zien dat wat wij vandaag de dag als 'romantische liefde' beschouwen (liefde gebaseerd op persoonlijke keuze, passie en emotionele vervulling) historisch zo gegroeid is. Volgens Yalom had de wetenschappelijke herdefiniëring van de functie van het hart door Harvey subtiele maar belangrijke gevolgen voor de emotionele en symbolische betekenissen van het hart. Zij stelt dat deze wetenschappelijke 'onttovering' van het hart juist ruimte bood om het hart cultureel gezien als hét symbool van de romantische liefde te gaan zien. Dit spanningsveld tussen medische kennis over en emotionele symboliek van het hart is volgens haar kenmerkend voor de moderne westerse cultuur.

William Harvey stelde vast dat het hart als pomp functioneert

Zich opdringende parallellen

In *Het doorboorde hart* is dit spanningsveld goed te herkennen in Dianes motivatie om voor cardiologie te kiezen. Ze is geïnspireerd door een gedicht van de Franse dichter Alfred de Musset (1810-1857) die het hart aanwijst als bron van belangrijke emoties, zoals medelijden, lijden

en liefde. Hij stelt dat het genie van de mens is gelegen in het hart. Hiermee bedoelt hij dat je als mens alleen door reflectie op je eigen emotionele wonden en motieven tot ware kennis kunt komen; dat genialiteit en zelfinzicht nooit alleen uit verstand kunnen voortkomen.

Diane is op dat moment nog lang niet zo ver. Ze heeft zich aan de schadelijke relatie met haar moeder weten te ontworstelen door zich volledig op de cardiologie te storten. Hierdoor kan ze de haatgevoelens richting haar moeder 'parkeren'. Ze herkent zich in de rationele focus en doelgerichtheid van haar docent Olivia, voelt zich door haar gezien en voor het eerst in het leven niet eenzaam. Ze besluit zich volledig aan Olivia te wijden door haar te helpen bij het voltooien van haar proefschrift, zodat zij hoogleraar cardiologie kan worden. Ze zitten elke avond en nacht samen in het laboratorium om artikelen te schrijven. Dit project is voor Diane zeer belangrijk: 'Diane wist dat ze gered was. Voortaan zou ze aan iets anders kunnen denken dan aan haar moeder. Ze vond het een opwindend vooruitzicht om intensief met deze fantastische vrouw samen te werken.'

In de loop van de tijd neemt Diane ook Olivia's onderwijstaken over, zodat zij nog meer tijd aan haar proefschrift kan besteden. De situatie verandert als Olivia haar proefschrift afrondt en Diane op het feest uitnodigt. In de dankspeech vertelt Olivia de gasten dat haar motivatie voor de cardiologie voortkomt uit een citaat van de dichter De Musset. Ze krijgt er een daverend applaus voor. Diane voelt zich verraden en verlaat het feest. Ze snapt niet goed waarom ze zo van streek raakt en bedenkt de volgende dag dat ze overdreven heeft gereageerd omdat De Musset 'van iedereen' is.

Als goedmakertje nodigt Olivia haar uit voor een persoonlijk diner bij haar thuis. Diane maakt kennis met Olivia's echtgenoot Stanislas en haar twaalfjarige dochtertje Mariel. Dit verandert haar blik op Olivia nog sterker. Stanislas is autistisch, zorgt in zijn eentje voor Mariel, en Diane ziet dat hun dochtertje ernstig verwaarloosd is. Ze heeft het postuur van een meisje van acht, durft nauwelijks te spreken en loopt fors achter op school. Olivia bekritiseert haar dochter openlijk en zegt zich te schamen voor haar achterblijvende schoolprestaties.

Diane voelt zich ongemakkelijk door de zich opdringende parallellen met haar eigen kindertijd:

Ze keek nu anders tegen Olivia aan, en dat was nog zacht uitgedrukt. Die gaf alleen om haar reputatie. Haar curriculum vitae zag er goed uit: een briljante carrière, een bijzondere echtgenoot. Zodra je het woord niet tot hem richtte, was Stanislas de ideale man. Ze hadden zelfs een kind, zodat niemand haar kon verwijten dat ze 'haar vrouw-zijn had opgeofferd aan haar carrière'. Die manier van uitdrukken vond Diane stuitend. Hoe was het mogelijk dat een vrouw die zo intelligent was als Olivia alleen om die reden een kind op de wereld had gezet?

Diane besluit om haar negatieve emoties ten opzichte van Olivia 'te parkeren' en met haar te blijven optrekken, zodat ze Olivia's dochter Mariel zoveel mogelijk aandacht en liefde kan geven. De situatie van het meisje raakt Diane diep, omdat die haar zo aan haar eigen jeugd doet denken.

Reflecteren op innerlijke wonden

Zodra Olivia merkt dat Diane haar dochter aandacht geeft, probeert ze tussenbeide te komen. Ze neemt haar onderwijstaken weer op zich, zodat Diane aan haar afstudeeronderzoek kan werken. Diane heeft wel door wat Olivia probeert te bereiken: 'Dat kon dus, dat je professor was aan de universiteit, een succesvolle en verleidelijke mooie vrouw bovendien, en dat je je ziekelijke en getraumatiseerde dochter de aandacht van een voormalig bewonderaarster misgunde.'

Diane blijft Mariel bezoeken. De situatie kent een onverwachte wending als Diane in het weekend voor de verdediging van haar afstudeerscriptie ontdekt dat Olivia een wetenschappelijk artikel over haar afstudeeronderzoek onder eigen naam heeft ingediend, terwijl ze Diane niet als medeauteur of bron noemt. Diane besluit haar ontdekking tot na de verdediging van haar onderzoek te verzwijgen omdat Olivia in haar afstudeercommissie zit. Ze slaagt met glans. Als ze na afloop Olivia confronteert met haar ontdekking, zegt Olivia dat dit nou eenmaal gangbaar is onder onderzoekers: 'Als je je druk maakt om zo'n kleinigheid, heb je er niets van begrepen'.

Diane besluit met haar docent te breken, de universiteit te verlaten en elders als cardioloog aan de slag te gaan. Olivia is woedend omdat Diane haar in de steek laat en ze haar onderwijs- en onderzoekstaken niet langer kan uitbesteden.

Ze stelt dat Diane vanwege haar verraad haar dochter Mariel nooit meer mag zien. Dit laatste doet Diane veel verdriet, maar ze gaat verder met haar leven.

Diane gaat fulltime aan de slag als cardioloog in een algemeen ziekenhuis waarbij ze veel aandacht besteedt aan de verhalen van haar patiënten en hen probeert te motiveren tot gedragsveranderingen. Ze is succesvol in haar werk en wordt door patiënten en collega's op handen gedragen. Als Diane reflecteert op haar relatie met Olivia, is ze trots dat ze met haar heeft gebroken. Ze staat versteld van de hevigheid van haar woede richting Olivia. Een woede die lijkt te worden veroorzaakt door Olivia's minachting: 'Ze had een minachtende natuur, ze zocht bewust naar objecten van minachting en vond die moeiteloos: naïevelingen, zieken en zelfs haar eigen dochter. En mij voortaan vast ook, dacht ze.'

Niet alleen Diane reflecteert op haar innerlijke wonden in relatie tot de moederfiguren in haar leven, ook Mariel doet dit. Enkele jaren later resulteert dit in een gruwelijke moord: Olivia wordt omgebracht met twintig messteken in haar hart. Diane verneemt dit van twee agenten die bij haar thuis langskomen om haar te verhoren. Ze heeft al enkele jaren geen contact meer met Olivia en zegt hen dat ze geen informatie heeft. Diane heeft echter wel een idee wie er achter de moord kan zitten:

Als iemand wordt omgebracht met twintig messteken in het hart, dan heb je met een crime passionel te maken. En ze wist precies wie er al twintig jaar een onbeantwoorde liefde voor Olivia koesterde. [...] Een zo intense, zo ongeneeslijke, zo onontbeerlijke, zo ontroostbare liefde, die door Olivia alleen maar met minachting was beantwoord.

Haar inschatting blijkt te kloppen. Op de avond van haar twintigste verjaardag staat Mariel voor de deur. Diane doet open en zegt Mariel dat ze thuis is.

Sneeuwitje, de jager en het hart

Het doorboorde hart is een moderne variant van het sprookje *Sneeuwitje* van de broers Jacob en Wilhelm Grimm. In 1812 publiceren ze hun eerste versie van dit sprookje in *Kinder- und Hausmärchen*, een verzameling verhalen uit de

Jacob en Wilhelm Grimm

Duitse volkscultuur en taal. *Sneeuwitje* en de oudere verhalen waarop dit sprookje teruggrijpt, bevatten steeds dezelfde elementen: een jaloerse moeder/koningin, het vergiftigde object (appel), de glazen kist en de prins. In de eerste versie van het boek van de broeders Grimm gaat het om de biologische moeder die zo ziekelijk jaloers is op haar dochter dat ze haar door de jager laat vermoorden en haar organen (lever en longen) opeet; in de Disney-tekenfilm uit 1937 eet ze haar hart.

Psychologisch gezien valt deze wens om haar dochters organen te eten te duiden als uiting van extreme jaloezie: het verlangen om de dochter volledig uit te wissen en haar vitaliteit en schoonheid symbolisch toe te eigenen. In de sprookjessymboliek staan hart, lever en longen vaak voor het leven, de ziel of de innerlijke kracht van een persoon. De moeder wordt op deze manier niet alleen als extreem jaloers afgebeeld, maar ook als monsterlijk. In latere psychoanalytische duidingen van *Sneeuwitje* wordt dit kannibalisme gezien als uitdrukking van extreme moederlijke rivaliteit ten opzichte van haar dochter. Een uiting van een regressief verlangen om de dochter 'terug in het lichaam' te willen nemen.

De gebroeders Grimm krijgen veel kritiek op de eerste variant van hun sprookje; niet zozeer op de gruwelijkheid van kannibalisme, maar op de infanticide waartoe de biologische moeder overgaat. Dit sluit niet aan bij het dominante beeld van moederschap uit de negentiende eeuw. De Franse filosofe Elisabeth Badinter bestudeerde de historische ontwikkeling van het concept moederschap. Zij komt tot de conclusie dat moederschap door de eeuwen heen steeds een andere betekenis had. Vanaf de achttiende eeuw wordt het toenemend als 'natuurlijke roeping'

gepresenteerd, waarbij de moederlijke identiteit sterk aan zorgtaken en zelfopoffering wordt gekoppeld. Afwijking van dit ideaal is moreel problematisch.

Wilhelm Grimm brengt na de kritiek verschillende veranderingen in het verhaal aan zodat de Sneeuwitjeversie van 1857 beter aansluit bij de maatschappelijke ideeën rond moederschap en de moraliserende verteltraditie van de negentiende eeuw. De belangrijkste wijziging is dat de boze koningin een stiefmoeder wordt en niet langer de biologische moeder van Sneeuwitje is. Zo kan de dualiteit tussen de goede biologische ('echte') moeder en de kwade stiefmoeder worden uitvergroot. Ook krijgen de schoonheid, deugdzaamheid en onschuld van Sneeuwitje extra nadruk om het contrast met de stiefmoeder uit te vergroten. Tenslotte eindigt het verhaal met een strenge straf voor de stiefmoeder: ze moet zich dooddansen in schoenen van gloeiend ijzer als morele vergelding voor haar wangedrag.

Vanuit feministische hoek is altijd veel kritiek geleverd op sprookjes. Feministische denkers zien sprookjes niet als onschuldige 'kinderverhalen' maar als culturele teksten die sociale normen over vrouwelijkheid, genderrollen en machtsverhoudingen overdragen. De kritiek op sprookjes als *Sneeuwitje* is dat de deugdzaamheid van de hoofdpersoon gebaseerd is op haar schoonheid en dat vrouwelijke hoofdpersonen niet voor zichzelf kunnen zorgen. Sneeuwitje moet worden gered door een prins en beschermd door andere mannelijke figuren, zoals jagers of dwergen. Ze heeft een grotendeels passieve rol in het verhaal.

Sneeuwitje en de zeven dwergen

Het *happy end* van een sprookje is vaak het huwelijk en niet de zelfontplooiing van de hoofdpersoon. Het oordeel wat schoonheid is, wordt in sprookjes bepaald door de mannelijke blik, in geval van Sneeuwitje door de spiegel. Jeugdigheid en fysieke perfectie zijn in dit oordeel belangrijker dan karakter en autonomie. Feministische interpretaties benadrukken dat sprookjes vrouwelijke solidariteit ondermijnen, omdat ze uitgaan van vrouwelijke concurrentie in de context van het mannelijk oordeel over schoonheid en van het mannelijk verlangen.

Een eigen leven opbouwen

Nothomb maakt in *Het doorboorde hart* (een moderne variant van *Sneeuwitje*) andere keuzes dan haar negentiende-eeuwse collega's. Het is net als *Sneeuwitje* een verhaal over moeder en dochter, over vrouwelijke schoonheid en onderlinge jaloezie en concurrentie. Maar Diane maakt een andere ontwikkeling door dan Sneeuwitje. Ze heeft als kind al inzicht in het gedrag van haar moeder en in het verdragen van afwijzing, maar nog geen of weinig inzicht in haar eigen verwondingen en motieven. Dit inzicht ontstaat pas later. Aanvankelijk werkt ze keihard aan haar eigen doel (cardioloog worden), om los te komen van haar liefdeloze opvoeding. Ze legt in die fase sterk de nadruk op de ratio om weg te kunnen blijven van haar emoties en herkent zich in de rationaliteit en degelijkheid van haar docent Olivia, bij wie ze steun, warmte en liefde zoekt. Ze ontwikkelen een vruchtbare samenwerking zolang Diane zich opoffert en ze Olivia's werk voor haar rekening neemt. Het klinkt als uitbuiting, maar dat Olivia Diane serieus neemt en haar thuis uitnodigt, is belangrijk voor het zelfvertrouwen en de latere autonomie van Diane.

Diane stelt vast dat Olivia en haar moeder Marie erg op elkaar lijken: ook Olivia heeft een dochter die ze verwaarloost en liefdeloos behandelt. Dit dwingt Diane tot pijnlijke reflecties over de overeenkomsten tussen beide vrouwen, en over hoe haar moeders haat haar eigen emotionele ontwikkeling geschaad heeft. Diane maakt hierdoor een belangrijke ontwikkeling door qua inzicht, emoties en zelfreflectie: het 'genie' van haar hart, waar De Musset in zijn gedicht naar verwijst, komt tot ontplooiing.

Diane blijft lang zwijgzaam en gehoorzaam, net

zoals Sneeuwwitje passief is. Ze incasseert het onrecht dat haar door de moederfiguren in haar leven (Marie, Olivia) wordt aangedaan. Ze twijfelt lange tijd aan zichzelf. Maar uiteindelijk besluit ze met beide vrouwen te breken, haar eigen leven op te bouwen en een modus te vinden om het contact met haar familie te herstellen zoals zij het wil, en niet gedwongen door haar innerlijke verwondingen. In dat opzicht is Diane autonoom.

In de roman ontbreekt ook de mannelijke held die redding brengt of bescherming biedt, zoals in negentiende-eeuwse sprookjes. Mannelijke figuren zijn in de roman van Nothomb opvallend afwezig of emotioneel beperkt, zoals de echtgenoot van Olivia. Ook is het huwelijk geen redding of *happy end*. Zowel het huwelijk van Marie als van Olivia schiet op emotioneel gebied tekort en er is weinig gelijkwaardigheid tussen beide partners.

Het wrekende hart van de dochter

Dit brengt me bij het opvallendste verschil dat Nothomb aanbrengt ten opzichte van *Sneeuwvitje*: de rol van Mariel. Zij is geen dochter die de minachting van haar moeder passief doorstaat. Ze wreekt zich en dat kost Olivia haar leven. Onderzoek naar oudermoord laat zien dat dit een zeer zeldzaam verschijnsel is, minder dan één procent van de moorden. Daders van matricide (moedermoord) zijn meestal man en hebben vrijwel altijd een ernstige psychiatrische aandoening. Interessant genoeg blijkt uit onderzoek naar matricide dat onder de weinige vrouwelijke daders die er zijn, er een groep is die wel iets wegheeft van Mariel. Bij hen geen psychopathologie maar wel langdurig blootgesteld zijn aan ernstige emotionele verwaarlozing, hechtingsproblematiek, psychisch misbruik en controlerende opvoedingstechnieken. Matricide gaat over het algemeen gepaard met 'overkill', dat wil zeggen dat er meer geweld wordt gebruikt dan noodzakelijk is om de moeder om te brengen (twintig messteken in het hart).

Het doorboorde hart is door critici positief ontvangen. Het oeuvre van Nothomb staat bekend als minimalistisch, filosofisch, ironisch en stilistisch herkenbaar. Ze gebruikt compacte, eenvoudige taal. Haar romans doen denken aan filosofische parabels of sprookjes omdat de auteur gebruik maakt van archetypische en symbolische personages. Er is waardering voor de uitwerking van het taboedoorbrekend thema

van moederlijke jaloezie in deze roman en de manier waarop Nothomb affectieve kilte en verwaarlozing weergeeft.

Ik ben het hiermee eens. Het boek is een prachtige studie over de ontwikkeling die Diane doormaakt, die overleeft door haar emoties eerst te 'parkeren', waarna ze haar ratio volledig inzet om haar artsendroom waar te maken. Het breken met beide moederfiguren maakt het mogelijk haar eigen verwondingen onder ogen te zien en het genie van haar hart te vinden. Waarbij ze in het reine moet komen met thema's als erkenning, affectieve tekorten, woede en vrouwelijke rivaliteit.

Nothomb werd in een recensie over deze roman in de Franse krant *Libération* 'mi-Grimm mi-Freud' (half Grimm, half Freud) genoemd. In deze vergelijking kan ik me vinden. Ik heb genoten van de manier waarop Nothomb aan de ene kant het sprookjesgenre naar haar hand zet en daarin eigen keuzes maakt, en tegelijk zoveel concepten uit de psychiatrie in het verhaal verwerkt. Ze kan dit doen omdat ze belangrijke hoofdpersonen schematisch uitwerkt, een narcistisch archetype (Marie), en een conceptuele tegenpool (Olivia). Deze stilering is literair effectief, maar gaat helaas wel ten koste van de psychologische complexiteit van de roman. Ik had graag meer gelezen over de achtergronden van de 'harteloosheid' van beide moeders.

Interessant genoeg leggen zowel Grimm als Freud in hun teksten nadruk op de symbolische en psychologische betekenis van het hart en de verwondingen ervan. Zoals ook Nothomb dat doet in deze roman die zich in de context van de cardiologie afspeelt. Het is kennelijk onontkoombaar.

Literatuur

Badinter, Elisabeth (vertaling V. Huijbregts en M. Luijten). *De mythe van het moederschap. Een historische kijk op het moederinstinct*. Amsterdam: Athenaeum – Polak & Van Gennep, 1980/2023.

Heide, Kathleen en Frei, Autumn, Matricide: A Critique of the Literature. In: *Trauma, Violence and Abuse*, Volume 11 (1), 2010.

Nothomb, Amélie (vertaling M. Arijs), *Het doorboorde hart*. Amsterdam: Xander Uitgevers BV, 2018.

Yalom, Marilyn, *The Amorous Heart: An Unconventional History of Love*. New York: Basic Books, 2018.